

УДК 017.4+018.4+019.4](73)(091)(045)
DOI: 10.36273/2076-9555.2021.1(294).3-10

Микола Сенченко,
директор Книжкової палати України, професор,
e-mail: director@ukrbook.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7445-5185>

Книготорговельна бібліографія США

Докладно розглянуто історію розвитку поточної національної бібліографії США від кінця XIX ст. й донині. Проаналізовано найвідоміші американські журнали, каталоги та інформаційні бази, що подають відомості щодо стану книжкового ринку, зокрема довідники виданих книг і періодици, щорічники видавничих каталогів, покажчики літератури, запланованої до випуску, у продажу та розпроданої, альманахи бібліотечної справи та книжкової торгівлі тощо.

Досліджено етапи становлення й діяльності фірми R. R. Bowker LLC, що нині є лідером книговидавничої справи й у своїх покажчиках найповніше відбиває результати бібліографічного моніторингу національного книжкового ринку.

Зосереджено увагу на аспектах застосування нової техніки й інформаційних технологій, що дають змогу створювати електронні інформаційні бази, надавати інформацію щодо книжкового ринку в машиночитній та електронній формах, повніше та оперативніше забезпечувати цими відомостями споживачів.

Ключові слова: книготорговельна бібліографія; видавничі бібліографія; теорія бібліографії; історія книготорговельної бібліографії; каталоги книг; зарубіжна бібліографія

Постановка проблеми. Актуальність порушеної проблематики полягає в тому, що книжковий бізнес США є одним із найтехнологічніших і найрозвиненіших у світі, 26% глобального ринку книговидання належить саме цій країні.

Сполучені Штати, населення яких становить майже 332,8 млн осіб, посідає перше місце у світі за кількістю назв книг, що випускаються, і за обсягами реалізації видавничої продукції. Наступні позиції належать Великій Британії, Німеччині, Японії та Китаю. З 60 найбільших видавництв світу — 11 американських. Отже, США є цілковитим лідером міжнародного книговидавничого ринку, що актуалізує дослідження книготорговельної бібліографії цієї країни.

Мета статті — здійснити аналіз історії становлення й комп'ютеризації системи книготорговельної бібліографії у Сполучених Штатах Америки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Характеризуючи основні етапи становлення й розвитку національної бібліографії у Великій Британії та США, російський учений К. Симон слушно зауважує: "Як в Англії, так і в Сполучених Штатах поточна національна бібліографія виникла та розвивалася як орган промисловості книговидавця й книжкової торгівлі та в їхніх спільних інтересах. Вищий рівень розвитку в Англії першої половини XIX ст. забезпечив цій країні легше й швидше вироблення стабільних форм інформації про поточну літературну продукцію. Досвід Англії значно вплинув на американську поточну національну бібліографію, що в перші дві третини XIX ст. активно наслідувала англійський зразок. Проте вже в останню третину XIX ст., завдяки розвитку американської видавничої справи, поточна національна бібліографія в США звільнилася від впливу англійської бібліографії й створила власні форми, що більше відповідають специфіці справи видавців і торгівлі книгами в цій країні. Відтоді відбувається зворотний процес: на англійській бібліографії позначається вплив амери-

канської. Водночас поточна національна бібліографія як в Англії, так і в США залишається вірною своєму основному спрямуванню на обслуговування інтересів комерційних видавництв і книжкової торгівлі" [1].

Розвиток поточної національної бібліографії США К. Симон пов'язує передусім із видавничою фірмою H. W. Wilson Co. що від 1898 р. випускає "Кумулятивний покажчик книг" (Cumulative Book Index, CBI). Певною мірою це слушно, але тільки щодо кінця XIX ст. і першої половини XX ст. Сучасний стан поточної бібліографічної реєстрації в США свідчить про пріоритетне місце в цій справі іншої книговидавничої фірми — R. R. Bowker LLC, виникнення якої також припадає на другу половину XIX ст. і пов'язано з ім'ям Ф. Лейпольдта, німця зі Страсбурга.

Діяльність у сфері книжкової справи Ф. Лейпольдт розпочав як книгопродавець, заснувавши одну з найкращих книгарень у Філадельфії. Занепад книжкової торгівлі внаслідок Громадянської війни в США змусив Ф. Лейпольдта переїхати в Нью-Йорк, де 1864 р. він відкрив власну книжкову крамницю й відділ з видання книг. У 1866 р. підприємець залучив до справи Г. Хольт, разом з якою заснував фірму Leypoldt and Holt. У 1868 р. її зусиллями побачив світ перший номер журналу "Літературний бюлетень" (Literary Bulletin), задуманий як оперативний список видань компанії, що незабаром став найпопулярнішим засобом інформування з усіх галузей книжкової справи США.

Бюлетень мав значний попит і рекордний для того часу наклад (30 тис. пр.) завдяки тому, що публікував списки нових книг видавців США, де, крім бібліографічних відомостей, зазначали імена книгопродавців, у яких можна було придбати літературу. Того самого року Ф. Лейпольдт продав свою частину фірми Г. Хольт, аби весь вільний час присвятити підготовці книготорговельних бібліографічних покажчиків. Наступного року як додаток до "Літературного бюлетеня" Ф. Лейпольдт випустив "Каталог американ-

ської освіти" (American Education Catalogue), що містив інформацію про список шкіл і підручників та став попередником покажчика "Навчальні книги у продажу", котрий випускається й нині. У 1869 р. Ф. Лейпольдт підготував "Американський каталог за 1869 рік" із бібліографічними даними про книги, списки яких були опубліковані в "Літературному бюлетені", започаткувавши в такий спосіб національний бібліографічний облік [2].

І нарешті 18 січня 1872 р. вийшов друком перший номер щотижневого книготорговельного журналу, що видається й донині. Спочатку він мав назву "Щотижневий торговельний циркуляр видавців і торговців канцелярським приладдям" (Publisher's and Stationer's Weekly Trade Circular) і швидко став офіційним органом Американської асоціації книгопродавців і Ради видавців. Наступного року циркуляр перейменували на "Видавничий тижневик" (Publishers Weekly, PW), утілюючи основну ідею Ф. Лейпольдта — забезпечити практичним посібником книгопродавців в їхній повсякденній роботі.

У жовтні 1871 р. Ф. Лейпольдт підготував і випустив "Єдиний щорічник каталогів", котрий від 1874 р. має назву "Щорічник видавничих каталогів" (The Publishers Trade List Annual, PTLA) і є збірником каталогів американських видавців. Це видання поклато початок випуску аналогічних покажчиків у багатьох країнах. Зокрема, роком пізніше фірма J. Whitaker and Sons Ltd видала "Довідковий каталог", наслідуючи PTLA.

Ім'я Річарда Роджера Баукера вперше з'явилося у звітах фірми 1871 р., коли він узявся готувати щорічні огляди американської літератури для "Американського каталогу". А вже 1875 р. його призначили на посаду штатного редактора "Видавничого тижневика", на якій Баукер залишався до кінця життя. За його очільництва журнал став упевненим лідером із питань міжнародного авторського права, висвітлення проблем книготорговельної галузі та бібліотечної справи. Крім цього, Р. Р. Баукер опікувався фінансовим і кадровим управлінням компанією, створивши Ф. Лейпольдту сприятливі умови для реалізації бібліографічних проєктів.

У 1876 р. Ф. Лейпольдт започаткував у журналі новий розділ, присвячений бібліотечній справі. Водночас у Бостоні бібліотекар М. Дьюї заснував власний бібліотечний журнал. У результаті спільних перемовин Ф. Лейпольдт, Р. Р. Баукер і М. Дьюї ухвалили рішення про заснування Американської бібліотечної асоціації й "Бібліотечного журналу" (Library Journal, LJ), першим головним редактором якого став М. Дьюї.

Наприкінці 1870-х рр. фінансовий стан компанії значно погіршився, і Р. Р. Баукер був вимушений власним коштом викупити у Ф. Лейпольдта "Видавничий тижневик". Не приносив прибутків і "Бібліотечний журнал", тому в історії того періоду є як спарені номери, так і спільні видання PW і LJ.

Після смерті Ф. Лейпольдта 1884 р. Р. Р. Баукер повернувся з Лондона, де також працював редактором, і очолив компанію. У 1911 р. дружина Ф. Лейпольдта відмовилася викупати власну частку в компанії та погодилася заснувати фірму, нині відому як

R. R. Bowker LLC. Підсумовуючи короткий історичний нарис становлення компанії, зауважимо, що вона може пишатися не лише надзвичайно плідними здобутками, а й людьми, які поклали початок багатьом напрямам бібліографічної діяльності, сприяли піднесенню популярності та авторитету фірми у книжковому світі. Серед них, зокрема, А. Гроуелл, автор праць з історії книготорговельної бібліографії США та навчальних видань для книгопродавців. Останні у форматі статей друкували на сторінках PW, редактором якого упродовж кількох років був А. Гроуелл.

У 1932 р. фірма випустила перше видання "Довідника періодики", складене й відредаговане К. Улрік, тодішньою завідувачкою відділу періодики Нью-йоркської публічної бібліотеки. Бібліотекарям і бібліографам усіх країн довідник відомий під скороченою назвою "Улрік", його мають усі найбільші бібліотеки світу.

Нині R. R. Bowker LLC є однією з найбільших компаній, що спеціалізуються на випуску видань довідково-бібліографічної літератури. На національному рівні відповідає за надання міжнародних стандартних номерів ISBN і ISSN; підтримує контакти майже з 250 тис. видавничих компаній і провідними міжнародними та національними інформаційними службами, бібліотеками, професійними об'єднаннями книговидавців, книгопродавців, бібліотекарів тощо.

У середині 1980-х рр. у діяльності фірми сталися організаційні зміни, пов'язані з активним упровадженням інформаційних технологій. У її структурі було створено п'ять функціональних груп (Database Publishing Group — група видання бази даних; New Product Group — група нової продукції; Marketing/Sales Group — група маркетингу й торгівлі; Electronic Publishing Group — група електронних видань; Bowker Magazine Group — група журнальних видань Баукера), кожна з яких відповідала за певний сегмент і розв'язувала власні маркетингові завдання. Випуск бібліографічних видань став функцією підрозділу Database Publishing Group.

Основа діяльності цієї групи становить формування "Інформаційної бази даних Баукера" (Bowker Database). Вона є найбільшою у світі, містить понад 15 млн регулярно оновлюваних бібліографічних записів і має форму автономних масивів даних, кожен з яких відбиває певні тематичні розділи чи види видань та орієнтований на відповідні групи споживачів інформації. До останніх належать і професіонали (бібліографи, бібліотекарі, видавці, літературні агенти, книгопродавці, автори тощо), і широке коло читачів та покупців.

Інформація, акумульована в базі даних, охоплює майже всі типи й види книг та продовжуваних видань США, за винятком теологічної літератури, передплатних, відомчих і клубних видань. Щороку в БД вносять понад 100 тис. бібліографічних записів, або так званих звітів. Різними каналами поширення, "охоплюючи публічні та приватні бібліотеки, школи й університети, книгарні, магазини електронно-обчислювальної техніки, комерційні та державні інформаційні агентства, проходить понад 350 тисяч примірників довідкових видань" [3; 4; 5].

Упровадження нової техніки й інформаційних технологій дало фірмі змогу не лише "надсилати" дані споживачам, а й отримувати їх, для чого було створено спеціальну Службу замовлення (Bowker Acquisition System). З її допомогою бібліотеки, школи, університети, роздрібні книгопродавці дістали можливість швидко замовляти літературу, пакети програм, продовжувані видання й інші матеріали, котрі випускають тисячі виробників. Для цього потрібно було лише повідомити міжнародне агентство ISBN, надати стандартний адресний номер (SAN) і зазначити необхідну кількість примірників.

Аби книга потрапила в автоматизовану базу даних Bowker Database, за шість місяців до публікації видавництво мало заповнити й надіслати фірмі спеціально розроблену форму бланка (два з чотирьох примірників), що містив такі відомості:

- повний заголовок книги, охоплюючи підзаголовні дані відповідно до титульного аркуша, загальне число томів і порядковий номер тому багатомного видання;

- назву серії та, за змоги, число томів усередині серії, якщо видання серійне;

- первинну назву книги, якщо вона виходить під іншою назвою;

- мову публікації, якщо книгу видано не англійською;

- повне ім'я автора/авторів; прізвище редактора, укладача чи осіб, відповідальних за підготовку й випуск видання у світ;

- тип і число наявних у книзі ілюстрацій;

- читацьку адресу;

- дату виходу видання у світ (місяць і рік); якщо вона невідома, слід зауважити "дату ще не встановлено", і в цьому разі її мають уточнити в контрольному переліку видань;

- ціну книги, а також додаткових матеріалів, якщо вони супроводжують видання. Зазначають у відповідних графах, де вказано тип видання (у палітурці чи м'якій обкладинці для продажу в книгарнях — "trade edition"; видання в обкладинці поліпшеної якості для використання в бібліотеках — "library binding"; видання в палітурці чи м'якій обкладинці для використання у школах — "text edition");

- міжнародний стандартний номер книги (ISBN);

- номер каталожної картки Бібліотеки Конгресу США;

- назву фірми, що розповсюджує книги;

- імпринт, якщо видавництво випустило книгу під іншим імпринтом;

- вид видання: перевидання (переглянуте й доповнене), перше видання та перше видання в США.

Якщо книга є передруком, випущеним іншим видавництвом, чи опублікована в іншому форматі, але не містить змін у тексті, це має бути зазначено у формі, так само як і назва видавництва, що вперше випустило цю книгу, й дата першого видання. У разі потреби наводять вказівку, що книга вийшла у скороченому варіанті.

Форма бланка була уніфікована і обов'язкова для усіх партнерів фірми. Наведений перелік бібліографічних відомостей свідчить, по-перше, про ретельну підготовку та значний обсяг бібліографічної інформації, котру вносять в електронну базу даних, а по-друге, підтверджує статус компанії як національного бібліографічного агентства США, хоча юридично вона його не має.

На першому етапі розвитку, у 1980—1990-ті рр., інформаційний ресурс фірми R. R. Bowker LLC складався з автономних спеціалізованих баз даних: бібліографічної інформації про публікації (Bibliographic Information Publication System Database); літописів американського книговидання (American Book Publishing Record Database); навчальних видань (Textbook Database); міжнародних серіальних видань (Bowker's International Serials Database); програмного забезпечення (Bowker's Microcomputer Software Database); авторитетних видавничих даних (Publishers Authority Database).

Формування БД бібліографічної інформації розпочалося 1948 р. зі "Щорічника видавничих каталогів", а упродовж 1970-х рр. нагромаджену інформацію спочатку перевели на машиночитні носії, а згодом — в електронний формат. Паралельно відбувалося формування й інших баз даних, кожна з яких репрезентовано як традиційними друкованими виданнями, так і електронними варіантами, за винятком, мабуть, лише "Видавничого тижневика", який не входить до жодної з БД.

"Видавничий тижневик" — найгрунтовніший журнал із проблем книжкової справи в США, що інформує фахівців про "сьогоднішні події книжкового світу та довгострокові тенденції в кожній із його галузей. Виходить щотижня, кожен випуск містить статті, аналітичні матеріали, дискусії, інтерв'ю, кадрові новини, повідомлення про нові книги, видавців, книгопродавців і багато іншого". Всі випуски за рік складають два томи, нумерація яких ведеться від дня заснування журналу. Середній обсяг випуску — 90 сторінок. Двічі на рік, навесні й восени, виходять "товсті" випуски, що пропонують огляди публікацій майбутнього сезону. Крім того, щорічно друкують два номери, присвячені книгам для дітей і релігійним виданням. Наклад журналу (38 тис. пр.) залишається практично незмінним кілька десятиліть і розподіляється приблизно так: третина передплатників — бібліотекарі, 8—9 тис. — книгопродавці й стільки ж видавців, решта — літературні агенти, письменники, які цікавляться сучасним станом книжкового ринку, а також представники кіно- й телестудій, які стежать за усіма літературними новинками для їх можливої екранізації; 3 тис. пр. отримують закордонні передплатники.

Постійним бібліографічним розділом журналу є "Прогнози" (Forecasts), в якому публікують оголошення про так звані комерційні видання та книги в м'якій обкладинці за кілька місяців до їх виходу у світ. Матеріал систематизовано у три групи: книги в палітурці, книги в м'якій обкладинці й книги для

дітей. Набір рубрик усередині групи змінюється кожного випуску, але традиційно наявні такі, як "Нехудожня література" (Nonfiction) і "Художня література" (Fiction). У межах цих рубрик матеріал розташовується або в тематичних підрубриках ("Детективи", "Поезія", "Містерії" тощо), або в підрубриках, виділених за формальними ознаками ("Оригінальні видання", "Репринти", "Книги-картинки" тощо).

Бібліографічний запис складається з опису й анотації. В описі наводять: заголовок, відомості про авторів і усіх осіб, причетних до випуску видання (редактор, перекладач, ілюстратор, автор передмови та ін.), назву видавництва, ціну та ISBN. Після анотації, що має рекламний характер, зазначають місяць випуску книги. Наприкінці кожного місяця в журналі друкують допоміжний покажчик до розділу "Прогнози", в якому впродовж року публікують приблизно 6 тис. оголошень.

У розділі "Розпродано" (Out of Print), що є частиною рубрики "Зміни за тиждень", оприлюднюють списки розпроданих книг. Бібліографічні описи, що охоплюють лише ISBN, заголовок і в окремих випадках — зведення про повторність видання та обкладинку, згруповано за видавництвами чи фірмами-розповсюджувачами.

У кожному номері "Видавничого тижневика" друкують списки бестселерів серед видань у палітурці та м'якій обкладинці. Перший з них має два розділи: "Художня" і "Нехудожня" література; другий — "Книги масового ринку" й "Комерційні видання". У кожному з них наведено 15 назв (в останньому — 10), розташованих відповідно до рівнів продажів останнього тижня. В описах зазначають: назву, прізвища авторів, видавництво, ціну й ISBN. Перша цифра після опису вказує на місце, котре книга посідала у списку бестселерів минулого тижня, друга — який тиждень книга перебуває у списку бестселерів.

У списках бестселерів поміж книг для дітей, що публікують раз на місяць, видання систематизовано в таких розділах: "Книги-малюнки", "Маленькі читачі", "Юні читачі", "Серії книг у м'якій обкладинці" та "Нехудожня література".

Окрім цих переліків, редакція регулярно оприлюднює тематичні списки бестселерів. Аналітичні огляди літератури певної тематики також супроводжують широкими бібліографічними списками. В електронній версії журналу репрезентовано всі основні рубрики, у тому числі й бібліографічні. Тижневик має самостійну адресу в інтернеті: www.publishersweekly.com.

Постійний бібліографічний розділ "Щотижневий повідомлення", котрий відразу зробив журнал популярним, від вересня 1974 р. виходить самостійним виданням і слугує основою для підготовки щомісячного покажчика "Літопис американського книговидавництва" (American Book Publishing Record, ABPR), що випускається від 1960 р. ABPR розширив сферу споживання бібліографічної продукції фірми, довівши її до рівня національного бібліографічного обліку та фактично перетворивши компанію на національне бібліографічне агентство США. Проте, як і раніше,

основним адресатом бібліографічної інформації залишаються книговидавці та книгопродавці, що мають у розпорядженні чітку й стабільну систему бібліографічних посібників.

Від 1969 р. компанія випускає покажчик "Книги, заплановані до випуску" (Forthcoming Books, FB) із періодичністю раз на два місяці. Його основу становить бібліографічна інформація про видання, що мають вийти впродовж найближчих п'ятих місяців, а на додаток — кумулятивні дані про книги, надруковані від часу випуску останнього довідника "Книги у продажу". Покажчик "Книги, заплановані до випуску" охоплює інформацію про комерційні видання, наукову й технічну літературу, книги для юнацтва та молоді, підручники для коледжів, книги в м'якій обкладинці, репринти.

Основну частину видання репрезентовано трьома покажчиками: предметним (Subject Index), авторським (Author Index) і заголовків (Title Index). У предметному матеріалі систематизовано за предметними рубриками Бібліотеки Конгресу США, в окремих випадках адаптованих для книжкової торгівлі. Так, певні рубрики або об'єднано одна з одною, або змінено для зручності користування покажчиком FB, або доповнено новими. Предметні рубрики розташовано за абеткою, бібліографічні записи всередині них — за абеткою авторів чи заголовків. Бібліографічні записи в авторському та предметному покажчиках розміщено відповідно за абеткою прізвищ авторів і заголовків.

Бібліографічний запис складається з опису, що містить такі елементи: прізвище автора, заголовок, місяць і рік випуску, обсяг видання, відомості про ілюстрації, ISBN, ціну, номер класифікації Бібліотеки Конгресу США. Ціни й дати запланованих до випуску книг можуть бути змінені. Умовні позначення мають такі видання: опубліковані вперше; дитяча й навчальна література; ті, що пропонуються зі знижкою; термін публікації яких змінено. В допоміжному покажчику видавців і книгопродавців наведено розшифрування абревіатур, розміщених в бібліографічних описах, а також повну назву фірми, її ISBN, адресу, телефон і стандартний адресний номер [3].

У разі, якщо споживачі потребували додаткової інформації про заплановані до випуску книги певного видавця, знижки, котрі надає його компанія, і повний перелік серій, вони зверталися до "Щорічника видавничих каталогів" (Publishers Trade List Annual, PTLA) або, як його часто називали, до "каталогу каталогів". PTLA — одне із найдавніших видань фірми, перший випуск підготував ще 1873 р. Ф. Лейпольдт. Останні друковані видання каталогу вийшли на початку 1990-х рр. і склалися з чотирьох томів. Нині традиційний варіант не випускають. Як зазначено на сторінках вебсайта компанії, наразі бібліографічну інформацію PTLA вносять в електронну базу даних Booksinprint.com., початок формування якої заклав саме "каталог каталогів".

У 1948 р. як додаток до PTLA фірма випустила покажчик "Книги у продажу" (Books in Print, BIP),

здуманий як допоміжний покажчик до РТЛА, що відбиває лише видання в продажу. Згодом довідник надав життя "сімейству" різноманітних бібліографічних видань.

ВІР виходить щороку у вересні та містить бібліографічну інформацію про книги й інші види книжкової продукції, наявні у видавничих і книготорговельних фірмах США. У покажчику публікують відомості про видання, заплановані до випуску в майбутні два місяці. Наприклад, у ВІР за 2001—2002 рр. наведено записи про майже 1,8 млн назв книг і брошур, з яких понад 200 тис. назв — новинки, що побачили світ минулого року. На введення інформації в покажчик поширюються певні обмеження, наприклад, не вносять окремі професійні видання для юристів, передплатні довідкові видання й видання книжкових клубів, підручники для шкіл.

Випуски покажчика зразка 1980—1990-х рр. склалися з восьми томів, де 1—3-й томи — покажчик "Автори" (матеріал розташовано за абеткою прізвищ), 4—6-й томи — "Заголовки" (в алфавітному порядку), 7-й том — "Розпродані книги й книги, котрих немає на складі" (Out of Print — Out of Stock), 8-й том — "Видавці". Сучасний ВІР складається з дев'яти томів. Розлогий вступ містить статті, присвячені базі даних фірми, її структурі, характеристиці та опису видань, котрі в неї входять, а також інформацію, що пояснює, як користуватися каталогом; список скорочень в основному тексті.

В останньому томі "Видавці" подано низку покажчиків, зокрема: "Ключ до абревіатур видавців і розповсюджувачів", "Покажчик назв видавництв", "Гуртові книгопродавці та розповсюджувачі", "Географічний покажчик гуртових книгопродавців", "Нові видавці", "Видавці, які не діють, або такі, що припинили бізнес".

Набір і послідовність наведення елементів бібліографічного опису ВІР уніфіковані та охоплюють відомості про авторів, заголовки, індекс Бібліотеки Конгресу США, кількість сторінок, рік видання, ціну, ISBN і назву видавництва. У томах на перше місце в описі виносять заголовки, після якого наводять прізвища авторів.

"Предметний покажчик до "Книг у продажу" (Subject Guide to Books in Print, SG to ВІР) як самостійне видання вперше побачив світ 1956 р. і відтоді виходить щороку у вересні. Його обсяг постійно зростає: з однотомника перших років випуску покажчик перетворився на п'ятитомний систематизований довідник, що містить майже 62 тис. предметних рубрик Бібліотеки Конгресу США, перелік видань у продажу і відбитих у ВІР, за винятком літератури, для якої не визначено предметних рубрик. Назви рубрик розташовано за абеткою. Схема бібліографічного запису схожа зі схемою всіх видань "сімейства".

Як доповнення до ВІР щороку в березні випускається покажчик "Книги у продажу. Доповнення" (Books in Print. Supplement), котрий містить інформацію, зібрану впродовж півріччя від часу виходу основного видання. Бібліографічні записи розташовано за єдиною абеткою прізвищ авторів, заголовків і пред-

метних рубрик. Окрім відомостей про наявні у продажу книги, наведено й перспективну бібліографічну інформацію. У додатку також подано відомості про зміну цін і списки книг, що перейшли в категорії "Out of Stock" і "Out of Print". Видання 2000 р. опубліковано у трьох томах.

Інформацію про розпродані видання, що публікується на сторінках РВ, у 7-му томі ВІР, а також у покажчику "Книги у продажу. Доповнення", донедавна фіксували в п'ятирічному зведенні "Розпродані книги" (Books Out of Print), де не лише наведено дані про книги, котрі припинили видавати й повністю розпродані видання, а й адреси виробників і постачальників. У довіднику також можна знайти інформацію про видавництва, що спеціалізуються на додруковуванні видань в одиничних примірниках на замовлення покупців. Останнє друковане видання покажчика "Розпродані книги" випущено 1988 р. у трьох томах, нині він виходить на CD-ROM (Books Out Of Print PLUS), а також доступний в інтернеті. Майже 1,3 млн бібліографічних описів видань, розпроданих від 1978 р. і відображених у покажчику, щорічно поповнюють тисячі нових даних.

Покажчики "сімейства" ВІР, як зазначалося, різноманітні за тематикою, котру можуть визначати власне тематичні ознаки змісту книжкового видання (книги для дітей, видання з техніки, медицини тощо), ознаки матеріально-конструктивної форми (обкладинка, електронні чи аудіовізуальні видання), а також географічні (видавнича продукція однієї чи багатьох країн).

До початку 1990-х рр. навесні й восени кожного року фірма випускала покажчик "Книги в м'якій обкладинці у продажу" (Paperbound Books in Print, РВІР), структура та бібліографічне оформлення якого були традиційними. Матеріал було згруповано у трьох великих покажчиках: "Покажчик заголовків" (1—2-й томи), "Покажчик авторів" (3—4-й томи), "Предметний покажчик" (5—6-й томи), а всередині покажчиків — за абеткою. У "Предметному покажчику" — це алфавіт предметних рубрик. У 1962 р. Американська асоціація книгопродавців і Національна асоціація книжкових магазинів при коледжах спеціально для РВІР розробили 26 предметних рубрик, згодом розширених до 462. Їх список наведено в першому томі. У кожному випуску покажчика публікували переліки бестселерів книг у м'якій обкладинці за матеріалами "Видавничого тижневика". Нині РВІР як самостійне друковане видання не випускається, його зміст повністю відтворює електронна версія Booksinprint.com.

У покажчику "Дитячі книги у продажу" (Children's Books in Print, СВІР), що виходить щороку в жовтні, наведено бібліографічні дані про літературу для дітей, систематизовані в "Покажчик авторів", "Покажчик заголовків" і "Покажчик ілюстраторів". Окремим виданням випускається "Предметний покажчик до "Дитячих книг у продажу" (Subject Guide to Children's Book in Print). Довідковий апарат має такі елементи: "Передмова", "Як користуватися "Дитячими книгами у продажу", "Ключ до абревіатур", "Ключ до абревіатур видавців і розповсюджувачів". Бібліо-

графічні описи містять такі відомості: прізвище автора, заголовок, індекс Бібліотеки Конгресу США, наявність ілюстрацій, вікова група, рік видання, ціна, ISBN і назва серії.

Схожі принципи використовують і під час складання інших покажчиків "сімейства", певних тематичних груп, що охоплюють видання.

Покажчик "Книги та серіальні видання з медицини й охорони здоров'я у продажу" (Medical and Health Care Books and Serials in Print) виходить щорічно в червні й містить перелік відповідних видів видань з усіх галузей медичної науки та практики. Бібліографічні відомості розташовано у трьох покажчиках: авторському, заголовків і предметному. Кожен том супроводжує адресний покажчик видавців і книгорозповсюджувачів.

"Підручники та серіальні видання для початкової і вищої школи у продажу" (EL-HI Textbook and Serials in Print) — щорічник, котрий містить бібліографічні відомості про всі навчальні видання. У предметному покажчику бібліографічні записи згруповано у 239 так званих предметних зонах. Кожен запис повідомляє прізвище автора, заголовок, серію, дату випуску, тип обкладинки, ISBN, ціну й індекс Бібліотеки Конгресу США, а також клас чи курс, на якому вивчають певну дисципліну.

"Видання, надруковані великим шрифтом, у продажу" (The Complete Directory of Large Print Books and Serials) — випускається щорічно від 1982 р. і містить інформацію про підручники й книги різної тематики, надруковані шрифтом від 14 пунктів та вище. Видання набрано 18-м кеглем і містить три традиційні покажчики: авторів, заголовків і предметних рубрик.

З переліку друкованих видань "сімейства" VIP наприкінці 1990-х рр., за рішенням компанії, було вилучено два каталоги: "Релігійні й духовні книги та серіальні видання у продажу" (Religions and Inspirational Books and Serials in Print) і "Книги з науки й техніки та серіальні видання у продажу" (Scientific and Technical Books and Serials in Print).

Перший містив перелік 50 тис. книг і 4,5 тис. серіальних видань, організованих "в різні розділи, у тому числі 71 варіант Біблії та 800 книг, класифікованих за назвами й авторами". Складовою частиною довідника був предметний покажчик, що містив 4600 предметних рубрик, відповідно до класифікаційної схеми Бібліотеки Конгресу США. Нині бібліографічна інформація про видання релігійної тематики доступна на інтернет-сайті журналу "Видавничий тижневик", а також в унікальній електронній базі даних Religion BookLine.

Каталог "Книги з науки й техніки та серіальні видання у продажу" містив відомості про понад 100 тис. назв книг, систематизованих у традиційні покажчики (авторів, заголовків і предметних рубрик), що нині також входять в основний випуск VIP.

Наприкінці 1990-х рр. "сімейство" "Книги у продажу" поповнилося ще одним тематичним покажчиком — тритомником "Юридичні книги й серіальні видання у продажу" (Law Books and Serials in Print),

що зумовлено стрімким зростанням кількості видань у усіх розділах юриспруденції та права.

У покажчику "Міжнародні книги у продажу" (International Books in Print), котрий компанія випускає від 1982 р., наведено відомості про англomовні видання, випущені в Африці, Азії, Австралії, Канаді, континентальній Європі, Латинській Америці, Новій Зеландії й Ірландії. У чотирьох томах із традиційним набором покажчиків (авторів, заголовків та предметних рубрик) містяться бібліографічні описи понад 280 тис. назв книг і серіальних видань, наявних у книжковій торгівлі США.

Останнім за часом проектом зі створення каталогу з міжнародним охопленням стало інтернет-видання "Глобальні книги у продажу" (Global Books in Print) і його версія на CD-ROM (Bowker/Whitaker Global Books in Print on Disc). Формування бази даних відбувається спільно з британською компанією J. Whitaker and Sons Ltd.

Відносно новим для фірми є "Баукерівський довідник відеовидань" (Bowker's Complete Video Directory), котрий кумулює інформацію майже про 75 тис. назв відеокасет, що є у продажу. Покажчик випускають у чотирьох томах: перші два ("Розваги") містять відомості про художні фільми й розважальні програми, решта ("Освіта / Спеціальні інтереси") — про відеопрограми освітнього характеру.

Значно більшу за обсягом, але схожу за змістом інформацію репрезентовано в базі даних Bowker's Audio and Video Database. Приблизно 80 тис. аудіокасет і 170 тис. відеокасет із записами художніх і літературних творів та навчальних програм систематизовано у 600 рубриках. Адресні відомості про 7500 фірм, що виробляють аудіовізуальні матеріали, комп'ютерні системи, фільми, програмне забезпечення, відеопродукцію публікують у щорічнику "Адресна книга ринку аудіо- та відеопродукції" (Audio-Video Market Place).

Використання обчислювальної техніки для опрацювання й підготовки бібліографічної інформації дало змогу фірмі створити спеціалізовані інформаційні бази даних і разом із традиційними виданнями випускати машиночитні версії бібліографічних покажчиків. Так, щорічник VIP на CD-ROM "Книги у продажу з книжковим оглядом" (Books in Print with Book Reviews on Disc), окрім бібліографічної інформації про наявні у продажу книги містить понад 220 тис. оглядів новинок, опублікованих у популярній і професійній пресі (журнали PW, Choice, Booklist, Kirkus та ін.). Матеріал оновлюється кожні два місяці.

Розвиток інтернету й нові умови поширення інформації сприяли розробленню електронної версії каталогу "Книги у продажу — інтернет-видання" (Books in Print — Internet Edition), а згодом — створенню власної мережі — Bowkerweb, у межах якої функціонують відносно самостійні інформаційно-пошукові бібліографічні системи: Booksinprint.com, Bowkerlink.com, E-booksinprint.com, Globalbooksinprint.com, Literarymarketplace.com, Ulrichsweb.com. Пошук інформації здійснюється за однією з 22 ознак (автор, назва, ISBN і ISSN, країна, предметна рубрика,

ключове слово, класифікаційний індекс Бібліотеки Конгресу США, мова, ціна, дата публікації, наявність ілюстрацій, видавництво тощо). Крім того, користувачі мають можливість замовляти всі види видань, наявних і у виробників, і в гуртових фірм США.

Інший великий масив видань, що не містять бібліографічної інформації, проте мають вагоме значення для професіоналів книжкового бізнесу, становлять адресні покажчики, котрі фірма випускає впродовж кількох десятиліть. В "Адресній книзі літературного ринку" (Literary Market Place) наведено відомості приблизно про 30 тис. фірм і приватних осіб у США й Канаді, що займаються книговиданням чи працюють у суміжних галузях. Довідник містить імена, назви, телефони, адреси видавців, літературних агентів, рекламних агенцій, газет і журналів, що публікують книжкові огляди, організації, котрі надають послуги у сфері книжкового дизайну та поліграфічного виконання, позаштатних редакторів і перекладачів. У виданні також подано відомості про конференції, радіо- та телекомпанії, урядові організації, професійні об'єднання та книгопродавців.

У щорічниках "Путівник по американській книжковій торгівлі" (American Book Trade Directory) і "Видавці, роздрібні та гуртові книгопродавці США" (Publishers, Distributors and Wholesalers of the United States) міститься докладна інформація про спеціалізацію, структуру й форми діяльності американських фірм в усіх 50 штатах. Відомості про будь-яку з майже 30 тис. бібліотек країни можна знайти в "Путівнику по американських бібліотеках" (American Library Directory), котрий також виходить друком раз на рік.

В "Адресній книзі міжнародного літературного ринку" (International Literary Market Place) репрезентовано відомості про видавців із понад 160 країн світу. Крім того, у виданні є інформація про найбільші бібліотеки та книготорговельні фірми, професійні асоціації, відомі та популярні журнали й довідники.

Наведені видання доступні у традиційних книжкових форматах, на CD-ROM і в онлайн-режимі на самостійній інтернет-сторінці Bowkerlink.com.

Покажчик, що не має аналогів, але надзвичайно корисний і важливий для всіх фахівців і професіоналів, які працюють на книжковому ринку, — "Баукерівський щорічний альманах бібліотечної справи та книжкової торгівлі" (The Bowker Annual of Library and Book Trade Almanack). У довіднику публікують щорічні статистичні дані й аналітичні матеріали про випуск і реалізацію книг в англійських країнах. Авторами оглядових і проблемних статей, присвячених стану видавничої справи та книжкової торгівлі, є американські й закордонні фахівці. У видавничому репертуарі фірми R. R. Bowker LLC разом із бібліографічними виданнями й адресними довідниками наявні журнали з питань бізнесу, сучасних інформаційних технологій, бібліотечної справи та державного будівництва.

Бібліографічні, довідкові, професійні, біобібліографічні видання фірми здобули велику популярність та авторитет у фахівців із різних галузей багатьох країн світу. R. R. Bowker LLC має представництва і за кордоном: у Канаді, Франції, Італії, Японії, Іспанії та Швеції. У Лондоні діє офіс компанії Bowker-Saur Ltd, створеної спільно з найбільшою німецькою фірмою K. G. Saur Verlag GmbH, що також спеціалізується на випуску бібліографічних і довідкових видань і, зі свого боку, має представництво у штаті Нью-Джерсі. Нині фірма R. R. Bowker LLC є відділенням міжнародної корпорації Reed Elsevier Inc, що забезпечує підготовку й поширення бібліографічної інформації про світову видавничу продукцію в усіх можливих форматах.

Висновки. Отже, приватна видавнича фірма R. R. Bowker LLC за понад столітній період діяльності сформувала власну систему бібліографічних посібників, що не мають аналогів у світі. Унікальність "баукерівської" моделі полягає в тому, що компанія, фіксуючи різноманіття форм існування книги у сфері книговиробництва і книгорозповсюдження, по суті, виконує функції національного бібліографічного агентства та одночасно в повному обсязі відбиває результати бібліографічного моніторингу національного книжкового ринку.

Список використаної літератури

1. Симон К. Р. История иностранной библиографии / К. Р. Симон. — Москва, 1963. — 763 с.
2. Вовченко И. Иностранная библиография : учеб. пособие / И. А. Вовченко. — Харьков : ХГИК, 1992. — 85 с.
3. Грузинова Л. Б. Иностранная библиография : учеб. пособие. — Москва : Мир книги, 1997. — 164 с.
4. Михайлова Н. И. Информационное обеспечение книжного рынка: направление модернизации / Н. И. Михайлова // Библиография. — 2005. — № 1. — С. 3—9.
5. Швецова-Водка Г. М. Вступ до бібліографознавства : навч. посіб. для студентів напряму 6.020102 "Книгознавство, бібліотекознавство і бібліотек." / Г. М. Швецова-Водка ; Рівнен. держ. гуманітар. ун-т. — 3-тє вид., випр. та допов. — Рівне, 2011. — 231 с.

Mykola Senchenko Book trade bibliography of the USA

The history of the development of the current national bibliography of the United States from the end of the XIX century is considered in detail to this day. The most famous American magazines, catalogs and information databases that provide information on the state of the book market are analyzed, including directories of published books and periodicals, yearbooks of publishing catalogs, indexes of literature planned for issue, sale and sale, book market almanacs, etc.

The stages of formation and activity of R. R. Bowker LLC are studied, which fully reflects the results of bibliographic monitoring of the national book market.

The focus is on the aspects of the application of new equipment and information technologies that allow to create electronic information databases, provide information on the book market in machine-readable and electronic forms, more fully and efficiently provide this information to consumers.

Keywords: book trade bibliography; publishing bibliography; bibliography theory; history of book trade bibliography; book catalogs; foreign bibliography

References

1. Simon K. R. (1963). *Istoriya inostrannoj bibliografii*. Moskva.
2. Vovchenko I. (1992). *Inostrannaya bibliografiya*. Harkov: HGIK.
3. Gruzinova L. B. (1997). *Inostrannaya bibliografiya*. Moskva: Mir knigi.
4. Mihajlova N. I. (2005). Informacionnoe obespechenie knizhnogo rynku: napravlenie modernizacii. *Bibliografiya*, 1, pp. 3—9.
5. Shvecova-Vodka G. M. (2011). *Vstup do bibliografosnavstva*. 3-tye vid., vipr. ta dopov. Rivne.

Надійшла до редакції 22 січня 2021 року

УДК 655.4:655.3.066.11/.12](477)"2019/2020"]:311.21(045))

DOI: 10.36273/2076-9555.2021.1(294).10-21

Світлана Буряк,

завідувач відділу статистичного моніторингу та аналізу друку

Книжкової палати України,

e-mail: stat@ukrbook.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5767-2284>

Книговидавнича діяльність сучасної України: стан, тенденції та перспективи розвитку

В аналітичному огляді досліджено сучасні тенденції випуску книг і брошур в Україні, подано загальну характеристику книговидання у 2019—2020 рр. (станом на 01.01.2021). Визначено кількісні та якісні показники українського книговидання у 2020 р. за асортиментом видавничої продукції, її мовною та територіальною ознаками. Наведено статистичні дані щодо випуску книг і брошур провідними вітчизняними видавництвами різної форми власності, в тому числі сфери управління Держкомтелерадіо. Аналітичний огляд проведено на основі статистичних даних, опублікованих у статистичному збірнику "Друк України (2019)", та зведеного статистичного звіту про випуск в Україні неперіодичних видань 2019 р.

Ключові слова: статистичний облік; видавнича продукція; кількісні показники; аналіз випуску видань; видавництва; видавнича діяльність; книговидання; статистичні дані

Постановка проблеми. У нинішніх умовах розвитку суспільства важливу роль відіграє книга, що є основним джерелом накопичення знань, забезпечення духовних та інформаційних потреб людства, збереження його історичної й культурної пам'яті. Багатоаспектний аналіз показників випуску вітчизняної друкованої продукції дасть змогу дослідити тенденції розвитку книговидання в Україні та порівняти його динаміку за 2019—2020 рр. (станом на 01.01).

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. З метою інформування суспільства про аспекти розвитку вітчизняної видавничої сфери в науково-практичному журналі "Вісник Книжкової палати" систематично публікуються статистичні дані щодо випуску друкованих видань [1], що також розміщені на сайті Книжкової палати України в рубриці "Друк України" [2]. Основні показники, що характеризують вітчизняну видавничу діяльність також наведено у статистичному збірнику "Друк України", котрий випускається щороку [3]. Питання розвитку книгознавства, книжкової справи, книги та бібліографії розглянуто у працях М. Сенченка [4], О. Афоніна, М. Тимошика.

Одним із провідних інтернет-ресурсів, що пропонує аналітику українського та світового книговидання, огляди книжкового ринку, висвітлює іноземний досвід у цій галузі, є культурно-видавничий проєкт "Читомо".

Метою дослідження є аналіз адміністративних даних випуску видавничої продукції суб'єктами видавничої діяльності у 2019—2020 рр. (станом на 01.01.) за асортиментом, накладом, тематикою, цільовим призначенням, мовною ознакою, що різноаспектно характеризують динаміку вітчизняного книговидання за окреслений період. Це дає можливість проаналізувати та порівняти статистичні дані про випуск книг і брошур в Україні та забезпечити галузь і суспільство відомостями, що характеризують явища й процеси, котрі відбуваються у книговидавничій сфері.

Інформаційною базою дослідження слугували статистичні матеріали, звіти про випуск неперіодичних видань у 1991—2019 рр., статистичний збірник "Друк України (2019)".

Виклад основного матеріалу дослідження. У 2020 р. (станом на 01.01.2021) у Книжкову палату України надійшло й зареєстровано 13 858 назв книг і брошур загальним тиражем 20 209,0 тис. пр., що у порівнянні з даними 2019 р. становить: за назвами — 69,2%, за тиражами — 40,2%. З цієї кількості надрукованих 2020 р. надійшло 9784 друк. од. тиражем 17 930,3 тис. пр. (70,6% загальної кількості назв і 88,7% загального тиражу), видань минулих років (від 2004 до 2019 рр.) — 4074 друк. од. (29,4%) тиражем 2278,7 тис. пр. (11,3%). За резуль-